

נוספות למאמר 'מנהג כיסוי השופר בשעת הברכות'

לאחר פרסום מאמרי 'מנהג כיסוי השופר בשעת הברכות' קבלתי מאת קהל הקוראים תגובות רבות ומגוונות, ויישר כוחו וחילו. הכותבים ברובם החזיקו במסקנתי ושיבחו את פרי עמלי. אמנם רבים נקטו דרך ביקורת בטענה שאין לזלזל במנהג הנפוץ זה מאות בשנים. ביריעה זו אעתיק את רוב המכתבים שקיבלתי שיש בהם דבר חידוש כלשהו. גם בפורומים השונים ברשת האינטרנט רווחו דיונים סוערים, אבל רוב המבקרים בהם לא העלו סברות ישרות ודברים שיש להתייחס אליהם, ומן הסתם בגין קריאה חפוזה או חלקית, ולכן את רוב דבריהם לא אעתיק כאן.

אציין שלפעמים לא הערתי על דברי המעירים, והשארתי את הדברים ככתבם לשיקול דעת הקוראים.

א. ראיה נוספת מתקופת הראשונים שלא כיסו את השופר

במאמרי עמ' קלח הבאתי משאלות דרב אחאי גאון וסדר רב עמרם גאון דברים מפורשים שיש לאחוז השופר בידו בשעת הברכה. להלן אוסיף עוד מה שמצאתי בזה.

המאירי למגילה (כא ע"ב) כשהוא מפרש את החיוב 'עובר לעשייתן' בברכת המצות, כותב בשם 'ויש מפרשים', שלשון 'עובר' משמע שהדבר שעליו מברכים הוא לפניו, "רצה לומר, המגילה או הלולב והשופר, והדומים להם". הרי שנקט בדרך אגב את השופר כדוגמה למצווה שנוהגין שהוא לפני המברך בשעת הברכה, וק"ו שלא יהיה מכוסה!

וכן כתב הנצי"ב מוואלוז'ין בספרו 'העמק דבר' בביאורו לפסוק (דברים כט יא) לעברך בברית ה'א, ששופר יש לאחוז אותו בידו בעת הברכה.

וכן דייקתי מהנהגת רבי מנחם מנדל שניאורסאהן אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל, שאע"פ שכיסה את השופר בכמה מטפחות, דקדק שפי השופר יהיה מגולה. כנראה שחשש לדין של עובר לעשייתן, לפי שיטות הראשונים שביאורו שיהא מונח לפניו (העירו על כך הרב ברוך אויברלנדר מבודפסט והרב משה טרביטש ממלבורן, ועוד).

ב. חיוב החזקת המאכל בעת הברכה

במאמרי בסוף עמ' קלז הבאתי לשון התוס' בסוכה דף לט ע"א: "כל שעה שאין המצוה מזומנת בידו לעשותה, לא מסתבר כלל לברך עליה".

משולחנו של יחיאל גולדהבר

ערב ראש השנה תשע"ב

אמנם יש לדייק מלשון הרמב"ם כשהוא מתאר את סדר הטיבול בליל פסח, בהלכות חמץ ומצה פ"ח ה"ב: "מתחיל ומברך 'בורא פרי האדמה' ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת". משמע מרהיטות לשונו, שאינו אווז את האוכל בעת אמירת הברכה (הערת הרב אברהם חיים אולמאן ממנטשסטער).

ג. דעת השאלות בענין אחיזת השופר

לשון השאלות שהבאתי בעמוד קלח: "...וכולי עלמא יתיב ונשקול חצוצרתא בידו ומברך..."
ראשית יש לציין שהנצי"ב על אתר דייק מלשון זו שדעתו מפורשת שיש לאחוז השופר בידו בשעת הברכות. אמנם העירוני שניתן לקיים את המנהג בלי לסתור את דברי השאלות המפורשים, דהיינו לאחוז השופר בידו תחת הכיסוי, כמנהג רבים בזמננו. שהרי אף כאשר לא כיסוהו, לא מסתבר שאחזוהו בשעת הברכה סמוך ממש לפה, כדרך שאנו מגביהים פרוסת לחם מן השלחן בשעת ברכת המוציא, או מחזיקים את הנר הדולק בשעת ברכת 'להדליק נר' וכדומה. ובפרט שניתן לשים השופר בקצה הכיסוי, באופן שלאחר הברכה עם הגבהת ידו יוסר הכיסוי מאליו ללא פעולה נוספת (הערת הרב אהרן ב"ר מרדכי אורבך מירושלים).

ד. היחס למהדורה הראשונה של הספר

בעמ' קמ כתבתי שמשתי המהדורות הראשונות של 'ספר המנהגים' לא שרד אפילו עותק אחד, ומסתבר לומר שהמהדורות הקודמות נדפסו אף הן בלובלין ומן הסתם היו דומות למהדורה שלישית, בה נאמר הנוסח 'לנסות'. והפטרתי: "מכל מקום, בליט ברירה עלינו להתייחס למהדורה זו כאל מהדורה ראשונה", כיון שזו המהדורה הראשונה הקיימת לפנינו.

והנה הושמעה טענה שלכאורה עדיף לומר שבליט ברירה עלינו להודות שחסרה לנו בנידון זה המהדורה הראשונה ואמינותה היתירה, ומעתה אין לנו מהדורה עדיפה על זולתה. מה גם שמדפיסי לובלין של"א מכריזים במפורש על הגהות ותיקונים, ומאן יימר שכיוונו לאמת.

מאידך גיסא, בנוסח השער כתבו המדפיסים להדיא "גם הוספנו שאר הגהות", דבר המביא להרהר שמה אכן הגהות המנהגים נוספו רק ממהדורה זו ואילך, ולא היו בשתי המהדורות הראשונות. ומכאן שזה דפוס ראשון (הערת הרב אהרן אורבך).

ה. פענוח ר"ת ג"י

בעמ' קמא הבאתי את נוסח מהדורת באזל שני"ט: "יכול לתקוע ולנסות השופר בשעת ברכות, ג"י".
העירוני שאולי הכוונה לגיליון ישן, מה שיכול לרמוז למגיה אחר (הערת הרב אהרן אורבך).

ו. נוסח מהדורת ונציה הראשונה

בעמ' קמא כתבתי שבמהדורת ונציה שני"א נאמר לראשונה הנוסח 'לכסות'. והבאתי בעמ' קמ הערה 11 שח"ד פרידברג כתב בלי שום סימוכין שהספר נדפס לראשונה בוונציה שכ"ו, ולכאורה ניתן לומר שהנוסח

משולחנו של יחיאל גולדהבר

ערב ראש השנה תשע"ב

במהדורת ונציה שני"א מתעד את הדפוס הראשון, דהיינו ונציה שכ"ו, ומכאן שבמהדורה הראשונה נאמר 'לכסות'. אלא שהערתי על כך שלא מצאנו סמך כלשהו שהספר נדפס בוונציה אי פעם קודם שני"א.

אמנם בעמ' קמו הערה 23 הבאתי שבמחזור פראג שמ"ב כבר נאמר 'לכסות', ולכך העליתי השערה שאולי נדפס 'ספר המנהגים' בוונציה קודם שני"א, אלא שלא שרד פליט ממהדורה זו, או איפכא שמהדורת ונציה שני"א נגררה אחרי מחזור פראג שמ"ב. אלא שאין בידינו כלים להכריע בדבר.

והעירוני שמן העובדה שהנוסח בדפוס פראג הראשון (שס"ו) זהה לנוסח לובלין וקראקא, מסתבר שנוסח פראג אינו נובע ממהדורת ונציה. ומאידך, לעיני מדפיסי ונציה בשנת שני"א הרי לא היתה מהדורה בה נאמרה הגרסה 'לכסות'. וא"כ נצטרך להניח שהטעות המשמעותית אירעה בוונציה בשנת שני"א ובפראג בשנת שמ"ב, כל אחת בלי זיקה לחברתה. ואין זה מסתבר כלל, ויותר מסתבר ששניהם הסתמכו על מקור אחד שקדם להם בגרסה זו.

ז. מקור הנוסח 'לכסות'

לקושטא דמילתא, הרי היסוד לראות את הגהות המנהגים כיסוד למנהגי התקיעות שבמחזורים, הוא נוסח ההוראה במחזור הדרת קודש שנדפס בוונציה ש"ס (עמ' קמו במאמרי) הדומה לגמרי לנוסח הגהות המנהגים, ויש להניח שכל המחזורים לדורותיהם העתיקו ממחזור הדרת קודש. אבל יש מקום להרהר, שהרי מחזור פראג שמ"ב נדפס שמונה עשרה שנה קודם לכן, וא"כ מנין שאין מקורו של מחזור הדרת קודש במחזור פראג ולא בהגהות המנהגים כלל, ויתכן שלפני המדפיסים של מחזור פראג שמ"ב עמד נוסח אחר של הגהות המנהגים.

ההשתלשלות המעניינת של נוסח דפוס פראג (המפורטת בעמ' קמא) מזקיקה ליבון מעמיק. לכאורה יש כאן חד לויכוח על תוקפו של המנהג, מה שיובן היטב אם יסודו בקבלה או ע"פ טעמי מוסר ודרוש דלהלן (משא"כ אילו התווכחו האם קיים מנהג כזה אם לאו).

בעמ' קמא כתבתי: "...החליף תיבת 'לתקוע' ב'התקוע'. ברור שידי מהדיר 'מוכשר ומקורי' עסקו בהוראה זו". העירוני שקצת רחוק לקבל שמדפיס כלשהו בפראג דאז ישנה דברים כאלו ע"ד עצמו (הערות הרב אהרן אוירבך).

ח. הסבר גרסת 'לנסות'

בעמ' קמב השתדלתי להעמיד את הגרסה 'לנסות': "גם הצורך בהוראתה מובן. בעל תקיעה החושש שתקיעותיו הראשונות לא יעלו יפה, יכול לנסות את השופר ולתקוע כמה תקיעות נסיון ולהתאמן על שופר לאחר שיברך, כדי להרגיל את פיו לשופר לפני שיתחיל בתקיעות של חובה".

היו שהעירו שאפשר בשופי לומר שמתכוון להתאמן לפני הברכות, ובאידיש זה נשמע יותר טוב "בשעת די ברכות", היינו תיכף לפני אמירת הברכות, וחידושו שאין לחשוש שמא יצאו ידי חובתו בתקיעות אלו בלי ברכה. ועוד, הרי אין תוקעים בערב ר"ה כדי להפסיק בין תקיעות של רשות לשל חובה, וכאן הרי אלו של

ערב ראש השנה תשע"ב

רשות הן (הערת הרב אליעזר צבי ספרין אדמו"ר מקומרנא - בית שמש ור' יצחק זילבר ממונסי ועוד).
לגופו של ענין, "לנסות את השופר" הוא לכאורה מינוח חדש שלא נידון בפוסקים וגם לא מצוי כלל שתוקע לא ירגיל עצמו קודם ר"ה לשופרו, יש לבחון גם האם שימוש זה במילה "לנסות" היה רווח לפני תקופת חידוש לשון העברית, שהרי הלשון בגמרא ופוסקים בכגון דא הוא "להתלמד" (וראה עוד להלן).
[אמנם לענ"ד אינו צודק, שמצאנו בתורה 'או הנסה אלדים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי' (דברים ד לד), במשמעות של ניסוי ולא של נסיון, וכן 'והענוגה אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ' (שם כח נו)].

ועוד, הרי גם לנוסח זה קיימת בעיית התקיעה והברכות בזמן אחד, כי איך מנסים השופר **בשעת ברכה**? ובפרט שלפי האמור כאן עיקר החידוש הוא מפני ההפסק בין הברכה לתקיעה, ואם כן היה צריך לומר להדיא "לאחר הברכות". ועוד, והוא עיקר, עיקר קביעה זו שמותר לעשות כן צריך עיון גדול, וחבל שהאמר אינו כולל ליבון פרט יסודי זה. הרי ההפסק בין ברכה לתקיעה חמור, ועיין שו"ע סי' תקצב ס"ג ומג"א שם ס"ק ה. ואף שלצורך תקיעה שרי, פשוט וברור שזה רק בדיעבד, אבל לברך לכתחילה כשהוא בלתי מאומן על דעת שיתאמן ויתנסה בין ברכה לתקיעה כמשמעות הלשון והענין כאן, מאן דכר שמיה? ואף אם מדובר בחשש שנולד לו לאחר הברכה, הרי עד כאן לא קאמר המשנ"ב בסי' תקצ ס"ק לד אלא ש"אם התחיל לתקוע ואין הקול עולה יפה ומתחיל לתקוע שנית נחשבת הכל לתקיעה אחת", וראה 'הליכות שלמה' ר"ה פרק ב סע' ח דה"ה בשתי נשימות כיון שסו"ס הרי הוא מתעסק בביצוע התקיעה הכשרה, אבל תקיעה שכל מטרתה רק להתלמד, הרי הוא הפסק גמור. והא דמשמע בדגול מרבבה סי' תקפה בעובדה דאמירת 'ויהי נועם' (במג"א שם ס"ק א) שאילו היתה לו סגולה בדוקה לא חיישין להפסיק אפילו בדמיושב, נראה פשוט דכל זה כשכבר ניסו בכל אפשרותם ולא הצליחו לתקוע, כמעשה שהיה ולא לתקוע להדיא לשם אימון ולא בנסיון לבצע תקיעות המצוה. ולענ"ד הדבר פשוט שאין התוקע יכול לנהוג כך בכוונה תחילה אלא עליו לנסות מיד לתקוע את התקיעה הראויה ואז אם לא תעלה בידו לאחר כמה פעמים בכך כלום, כדברי המשנ"ב הנ"ל. שוב ראיתי מש"כ להלן בהע' 56 "שאין הכוונה להתאמן על התקיעות אלא שהתוקע זקוק... ולכן זקוק הוא לתקיעות קצרות", ובאמת אילו היתה המציאות מוכרחת כן היה מקום לדון דשרי (אף דוודאי קודם הברכה עדיף), אבל הרי כמדומה שאין תופעה זו מוכרת, פוק חזי בכל בתי כנסיות, אף בימי אלול שאין בהם חשש הפסק ברכה. ובר מן דין, לפי"ז הוה ליה למימר "לנסות התקיעה", כי אין זה נוגע לשופר עצמו כלל.

ולכאורה היה ניתן לפרש באופן שונה קצת, דקאי אשעת ברכות דמוסף. וכמצוי שמעייפות וכדומה אין התקיעות עולה יפה מחליף שופר, ומהא קמ"ל שמותר אז לתקוע בנסיון (והצורך בהוראה זו, ראה להלן בעמ' קנד). אך אין זה סגנון דורות אלו, אלא הול"ל להדיא שתקיעות דמוסף וכדומה, ובפרט דאיכא למיטעי. סוף דבר: קושי הנוסח שבגרסה אחרת ודאי שאינו עולה על הקושי ההלכתי שבגרסה זו (שגם על פיה הנוסח אינו חלק כלל), שהוא עלול לעכב אפילו שבדיעבד ולהצריך ברכה שנית (משא"כ אי אחיזה בשעת ברכה בוודאי לא מעכב ובפרט דאפשר לקיים שניהם). וזו תשובה להשאלה שבראש עמ' קמג "מדוע נדחק..." (הערות הרב אהרן אוירבוך).

עוד העיר מאן דהו, דמניין לו למחבר שהתאמנות בין הברכה לתקיעה אינה הפסק? וראה להדיא בשו"ע סי'

משולחנו של יחיאל גולדהבר

ערב ראש השנה תשע"ב

תקפה בשערי תשובה סעי' ד ובמ"ב ס"ק יח במעשה שפעם אחת לא היו יכולים לתקוע והפך השופר וקרא לתוכו ויהי נועם ושוב יכלו לתקוע וכו', אבל בתקיעות מיושב הוי הפסק גמור בין ברכה לתקיעה. וברור שאין כל הבדל בין אמירת ויהי נועם לתוך השופר כדי שיוכל לתקוע לבין המתאמן בין הברכה לתקיעה.

ט. דיוק הנוסח 'לתקוע' [ו] לנסות'

בראש עמ' קמב, בסיכום הנוסחאות השונות, הבאתי את גרסה ג': "יכול לתקוע לנסות השופר בשעת ברכות". העירוני שברוב הנוסחאות נאמר 'ולנסות' ולא 'לנסות', ולכאורה גם זה פגם תחבירי, דמשמע ש"ניסוי השופר" היא פעולה נוספת מלבד התקיעה (הערת הרב אהרן אוירבך).

אבל לאמיתו של דבר אין בטענה זו ולא כלום, כי בקרב דוברי יידיש לא מורגש הבדל של ו' החיבור במקום זה.

י. אם ישנה משמעות לכך שהפוסקים לא העתיקו הוראה זו

עמ' קמג: "הפוסקים... לא העתיקו הוראה זו כלל". והעירוני שהיא הנותנת, התייחסו אם כל שורשו הוא שמנהג שנתחדש באותה תקופה ע"י חכמי הקבלה או המוסר, י"ל דלא שמיע ליה ולא נהגו בו במקומותיהם ולכן שתקו מיניה, אבל אם הוא "חידוש גדול" להלכה מדוע לא הסכימו לקיימו או לדחותו?!

כתב שם עוד: "דברים המעורפלים [של הא"ר] הטעו רבים ושלמים", שהציון 'של"ה' אינו מתייחס להוראת הכיסוי כי לענין הוידוי בין סדר לסדר. והעירוני שיש לדון בזה טובא, דודאי שהרושם כאילו השל"ה והב"ח סמכו ידיהם עליו לקבלתו, אבל סו"ס 'הגהות מנהגים' עצמו הוא בר סמכא שהרמ"א ז"ל והפוסקים אחריו רגילים "להעתיקם לרוב", ואם כן לכאורה די בהבאתו ע"י האליה רבה גופיה שהוא לדוגמא הראשון "ברשימת האחרונים מפרשי השו"ע המפורסמים" (הערת רבי אהרן אוירבך).

יא. בירור בטעמי המנהג

בעמ' קנ, בין הטעמים לכיסוי השופר הבאתי שני טעמים מאת חו"ז רבי ישראל טויסיג ראב"ד מאטרסדורף: א. רמז שהקב"ה יכסה את חטאתנו עד שנחזור בתשובה ושוב לא יוכל השטן לקטרג. ב. שהקב"ה יעלים ויכסה את השטן המקטרג כאשר תקע בשופר גדול, ובלע השטן לנצח.

מעט מן הפלא, שהרי לדבריו מסמל השופר את החטא או את השטן, ואילו לשאר הטעמים הדבר הוא להיפוך (הערת הרב ראובן ברים מבני ברק).

יב. ביאור בדברי האבנ"ז

בעמ' קנב, בביאור דברי האבנ"ז, כתבתי: "מצוות שופר מורכבת משני דברים גם יחד: שמיעה ותקיעה. אינו יוצא במצוות שמיעת קול שופר, אלא אם כן עשה מעשה שגרם לו ישירות שישמע, היינו שיתקע, הוא או שלוחו. ממילא, התוקע בעצמו יכול לברך גם על התקיעה, שהרי מוטל על אדם חיוב

משולחנו של יחיאל גולדהבר

ערב ראש השנה תשע"ב

תקיעה, הוא או שלוחו, אך הואיל והוא מוציא את השומעים, שהם אינם יכולים לברך על המעשה שנעשה להם ע"י שליח, לכן מברך 'לשמוע קול שופר' ולא 'לתקוע'. א"כ ניחא מה שמכסים השופר, דאם לא כן, כשמברך על הקול ('לשמוע') ולא על השופר ('לתקוע'), היה נחשב מעביר על המצות לגבי התוקע, שהוא באמת יגול לברך על תקיעת שופר גם כן על כן מכסים בשעת הברכה".

והעירוני שאפשר להבין אחרת פשט בדברי האבנ"ז. שהכוונה לא על ה'תוקע' ועל ה'שומע', אלא על **התקיעה** ועל ה**שמיעה**. וכוונתו שבעוד שהתקיעה היא פעולה הנעשית בעצם השופר, השמיעה היא רק פועל יוצא ואינה מגוף השופר, ולכן מכסים השופר מכיוון שמברכים בנוסח של שמיעה ולא בנוסח של פעולה בעצם השופר, הרי זה דומה קצת שלא יראה הפת בושטו, כי הרי מבייש את עצם השופר ביחס לפועל היוצא (הערת הרב בצלאל פרידמן מירושלים).

יג. כיסוי בין סדר לסדר

בעמ' קמד הבאתי את חידושו של מדפיסי זולצבאך תנ"ט שיש לכסותו "גם בין סדר לסדר".

והעירוני: ההיו מדפיסי זולצבאך מסוגלים ומעיזים לחדש זאת מעצמם? ודאי מסתברא טפי שהוספה הונהגה ע"י חכמים כלשהם שהבינו טעם כלשהו שניסו זה, וההוראה של המחזור היא תוצאה של המנהג ולא איפכא (ראה להלן עמ' קמט) (הערת הרב אהרן אוירבוך).

יד. בדעת הא"ר בכל שאר המצוות

בעמ' קמד כתבתי שעצם דברי הא"ר צריכים תלמוד, שהרי שיטתו בכל מקום שהמברך יש לו להניח את ידיו על חפץ המצוה. והעירוני שלהלן עמ' קנג מובאים דברי החת"ס שנקט לדינא בפשיטות שאין דין אחיזה במצות שופר (ורק הטעם הוסיף מדיליה ע"ד אגדה). ועל דרך הפשט אולי י"ל דשאני מפת ומילה וכיו"ב שהם חפצא דמצוה משא"כ השופר - לולא האבנ"ז דלהלן - רק הכשר השמיעה הוא (הערת הרב אהרן אוירבוך).

טו. ביאור מנהג פרנקפורט

בעמ' קמה הבאתי לשון המקור חיים לבעל חוות יאיר שדבריו אינם ברורים דיים. והעירוני שסוף סוף לא פקפק המקור חיים על עצם ההנחה, אלא על הנחתו על המטפחת שעל הארץ ולא לפניו.

כן העירוני, דלפי האמור במנהגי פפד"מ, הרי עכ"פ מפורש שהיה בתוך בגד "לפני התקיעות", וא"כ איך שיהיה חסר בתיאורו פרט זה – מתי הוציאוהו ונטלוהו ביד. ועכ"פ מפורשת הקפידא שיהא מכוסה דוקא, ומהיכא תיתי לחדש מנהג שלישי להקפיד **רק** בין סדר לסדר (הערת הרב אהרן אוירבוך והרב שמעון במברגר מלונדון).

אמנם לכאורה הפירוש הפשוט במנהגי פפד"מ הוא שהכוונה לתיק שהשופר מונח בו בדרך קבע, שבו היה התוקע מביאו מביתו לבית הכנסת, אבל בשעת הברכה מאן דכר שמיה!?

משולחנו של יחיאל גולדהבר

ערב ראש השנה תשע"ב

טז. טעמים על פי סוד

בדבר ההשערה שיש דברים בגו ע"פ הסוד, לא אמנע מלציין שמועה ששמעתי לפני שנים רבות, שאחד מגדולי חכמי קבלה בדורנו, שהיה תקופה מסוימת בצעירותו מקורב עם הרמ"מ זצ"ל מליובאוויטש, אמר שפעולותיו של הרה"ק זצ"ל שעסק בכיסוי השופר [שלושה שופרות, ושתי מטפחות – אדומה ולבנה] "קיפל" את סודות השופר שע"פ האריז"ל [הגדול הנ"ל נלב"ע לאחרונה] (הערת הרב אהרן אוירבך).

בעמ' קנא הבאתי את טעמו של רד"ל שהמנהג בא לערבב את השטן. והעירוני שיש להוסיף מה שקבע ר' הירץ ש"ץ בסידורו שנדפס בשנת ש"כ בעקבות עובדא זו ד'ויהי נועם', "ותחלת כל דבר [היינו קודם הברכות] יאמר שיר ל' פגעים תוך השופר טרם יתחיל". מדבריו ג"כ משמע שלא נהגו בכיסוי, אך עכ"פ זהו יסוד לחשוש תמיד לעיכוב הבעל-דבר (הערת הרב אהרן אוירבך והרב בן ציון שוחט משיקאגו).

יז. "לפני הברכות"

בעמ' קנד הע' 56 הבאתי שרבי רפאל בן אהרן שמעון מעלה שהנוסח הנכון הוא "יכול לנסות השופר לפני הברכות כדי שלא יהיה ברכות לבטלה", והערתי שאין לכך הגיון כלל.

העירוני שההגיון בדבריו הוא פשוט, שהרי אסור לתקוע ביו"ט שלא לצורך ברור (וכבר דנו הפוסקים בתקיעה לצורך נשים ולצורך טומטום), ולכן יש להשמיענו שאם יש להתקוע יסוד לחוש שעליו לנסות השופר מותר לו לעשות כן לפני הברכות. אלא שכמובן אין זה נכנס בלשון הדפוסים "לתקוע ולנסות... בשעת ברכות" (הערת הרב אהרן אוירבך).

יח. בענין השינויים בסידור ר' יעקב עמדין

בעמ' קנה הערתי על חוצפתו של מהדיר הסידור במהדורת למברג, ששינה כרצונו. העירוני שלשלמות הענין כדאי לזכור שאותו מדפיס הודיע על הוספתו בראש הספר, ואף צירף שם רשימה מפורטת, וסימן כל הוספה בסוגריים (ורק ברבות השנים נתעלם הדבר מן הרבים). ואין כאן הצדקה אלא המתקה (הערת הרב אהרן אוירבך).

יט. אחידות בסידורי האריז"ל

בעמ' קנו: "וכן הוא בכל הסידורים על פי כוונות האריז"ל". העירוני: פרט לסידור ר' אשר, כדלהלן עמ' קנח.

כ. דעת בעל 'שושן סודות'

עמ' קנו: "דבר פלא נמצא אצל אחד המקובלים רבי משה ב"ר יעקב מקיוב בספרו 'שושן סודות' שמריהטת דבריו משמע שלא החזיק את השופר בעת הברכה... מפתיע הדבר שכמה מן המקובלים נגררו בתר דבריו".

משולחנו של יחיאל גולדהבר

ערב ראש השנה תשע"ב

והעירוני שצריך עיון אם בידינו קנה-המדה להחליט האם הכרעת השושן סודות (שהיה ממתי הדרך למקובלי אשכנז, וכנראה שלא בכדי) וה'משנת חסידים' (שגדולתו א"צ ראייה) הם בגדר "דבר פלא" (הערת הרב אהרן אוירבך).

כא. מיקום העיר דרבנד

בעמ' קנח כתבתי שרבי יעקב יצחקי הוא רבה של עיר דרבנד (בוכרה). והעירוני שדרבנד היא בקווקז, ולא בבוכרה (הערת פרופ' ירון הראל מגבעת זאב).

כב. בענין הנהוג להחזיק השופר שתחת הכיסוי

בעמ' קס הבאתי שהיו אחרונים שעשו פשרה ואחזו את השופר עם הכיסוי.

לפני כעשרות בשנים חיבר אחד מחכמי ירושלים ספר הנהגות למעגל השנה, בין השאר כתב בספרו שהמנהג הפשוט כהיום הוא להחזיק את השופר – בשעת הברכה - ביד עם הכיסוי. בהגיע הספר לידי רבי שלום בראנדר (אחד מגאוני גליציה בדור האחרון, מגדולי חסידי בעלז והיה מקורב מאוד לאב"ד טשעבין, כיהן כראש ישיבת בעלז בירושלים), ערך הלה מכתב ארוך בו העיר רבות על ספר זה. אחת ההערות נוגעת למנהג האחיזה עם הכיסוי. ואלו דברי הרב בראנדר: "אנו לא שמענו ולא ראינו מנהג זה לאחוז השופר ע"י המפה, דבר זה המציא בספר אלף המגן הנספח לספר 'מטה אפרים' סי' תקפה ס"ק ז שכתב שטוב לעשות כן, מכל מקום עדיין לא נעשה מזה מנהג, ובעצם הדבר יש לעיין הרבה, כי הטעם שצריך לאחוז חפץ המצוה שמברכין עליו הוא, דכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, ולא עובר דעובר, וצריך להסמיק עשיית המצוה להברכה בכל מה דאפשר, ולכן צריך לאחוז הדבר בידו, בכדי שיהיה מוכן לעשות המצוה תיכף לאמירת הברכות. אבל הכא הרי על כרחך צריך להסיר ידו מעל גבי המפה ולהרים המפה וליקח השופר, ואינו מקרב כלום עשיית המצוה להברכה במה שאוחז את השופר על ידיד הפסק מפה. וגם למ"ש בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תלא הטעם שמכסין השופר בשעת הברכה, דאם לא כן כשמברך על 'קולי' ולא על ה'שופר' היה נחשב מעביר על המצוה לגבי התוקע, עיי"ש היטב, ולפי זה בוודאי נכון שלא לאחוז השופר כלל וכמובן, ועוד שיכול ליפוק מזה חורבא שאם לא יתקע באותו שופר שאוחז בידו כגון שבמקרה נטל שופר אחר שהיה מונח שם, או שלא היה יכול לתקוע באותו שופר ולקח שופר אחר לתקוע, היה צריך לברך שנית, כדין המבואר באו"ח סי' רו גבי תורמוס, ואם כי אינני מחליט כעת כלום בדבר זה, כי אני כותב בלי עיון כלל, מכל מקום לקבוע שכן נוהגין אינו נכון".

כג. כמה ממנהגי החסידים

ידיד הרב יצחק טסלר ממונסי שיגר אלי כמה מספרי הנהגות של חסידים ואציין לכמה מהם:

מנהג באבוב: "מניחים כמה שופרות לפני התוקע. מכסים השופרות בכל שעה שאין תוקעים בהם, ובשעת הברכה אוחז התוקע את השופר ביד ימינו תחת המפה" (זכרנו לחיים, ניו יורק תשס"ט, עמ' צח).

מנהג רבי יצחק אייזיק מספינקא, בעל 'חקל יצחק': "הגיע לבית המדרש כשבדו תיק ובתוכו כמה

ערב ראש השנה תשע"ב

שופרות, מיד עלה לבימה והניח את השופרות מתחת למפה" (אש תמיד, ניו יורק תשס"ט, עמ' ש). מנהגי רבי יואל טייטלבוים אדמו"ר מסאטמר: "רבינו מכסה השופר בעת הברכות ובעת אמירת ה'יהי רצון' (עדות ביוסף [וייסהויז] ניו יורק תשס"ח, עמ' קסב).

מנהג בעלזא: "בשעת הברכה השופרות מכוסים בסודר, ואוחז התוקע את הסודר עם כל השופרות, כאשר השופר המיועד לתקוע בו בראשונה עומד משוך יותר כלפי חוץ משאר השופרות. וכן בין הסדרים, השופר מכוסה עד שיתקעו בו" (מנהגי רבותינו הק' במצות תקיעת שופר בר"ה, אור הצפון [היו"ל על ידי חסידי בעלז – אנטוורפן], ד (תשרי תשס"ט), עמ' יז). [במה שנאמר כאן: "ואוחז התוקע את הסודר עם כל השופרות", צריך בירור, הרי הרב שלום ברנדר זצ"ל כותב דברים נמרצים נגד הנהגה זו, ומעיד ש"לא שמענו ולא ראינו מנהג זה לאחוז השופר בשעת הברכה", ולא יתכן שכך נהגו בבעלז].

מנהג רבי אריה לייביש הלברשטאם אדמו"ר מזימיגראד (בני-ברק): "השופרות לא היו מונחים בכיס על השולחן כנהוג במקומות רבים, אלא מונחים על השולחן מכוסים עם הטלית שכיסתה את הס"ת" (חמדה שנגנזה, בני ברק תשס"ז, עמ' 20).

מנהג בית הכנסת 'תפארת ציון' (בני ברק) מיסודו של רבי שריה דבליצקי: "[בשעת הברכה] התוקע מחזיק בידו את השופר כשהוא מכוסה תחת המפה" (וזרח השמש, בני ברק תשס"ח, עמ' לח).

תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה

יחיאל גולדהבר

עם סגירת הגליון הגיענו הבשורה המרה על הלקח מחותנינו
מזקני רבני ישראל, עמוד ההוראה, שר התורה, פאר הדור והדרו, ציס"ע,
מרן רבי מנשה ב"ר אליעזר זאב קליין
אב"ד אונגוואר ובעל 'משנה הלכות'
שהשיב נשמתו לבוראה ערב ר"ה
נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש
אוי לנו כי השברנו, על אלה אני בוכיה. ותרדה עינינו דמעה, ועפעפינו יזלו מים

